

Iwański, Gereon

"Prasa Komunistycznej Partii Robotniczej Polski 1918-1923", Maria Meglicka, Warszawa 1968 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 9/1, 169-173

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ska prasa bolszewicka w całokształcie działalności wydawniczej partii oraz w politycznej prasie Moskwy omawianego okresu. Informacje na ten temat w rozdziale końcowym wydają się dosyć skąpe.

Uwagi te nie umniejszają, rzecz jasna, wartości książki, która jest rezultatem żmudnych poszukiwań archiwalnych i ustaleń. Przy opracowywaniu dziejów nielegalnej prasy rewolucyjnej i komunistycznej w Polsce monografia ta może pod wieloma względami stanowić przykład rozwiązywania rozmaitych problemów i stosowania odpowiednich metod badawczych.

Jerzy Myśliński

V

Maria Meglicka, *Prasa Komunistycznej Partii Robotniczej Polski 1918—1923*, Warszawa 1968, „Książka i Wiedza”, ss. 354.

Dzieje prasy Komunistycznej Partii Polski poza drobnymi przyczynkami nie doczekały się dotychczas całościowych opracowań monograficznych¹. Do poważniejszych prac, stanowiących pomoc warsztatową, możemy zaliczyć niewątpliwie katalog prasy rewolucyjnej z lat 1918—1939, sporządzony przez Marię Krychową w oparciu o zasoby biblioteczne Zakładu Historii Partii przy KC PZPR². Niepomrotnie lepsza sytuacja istnieje w odniesieniu do opracowań prasoznawczych, dotyczących prasy partii rewolucyjnych, działających w granicach państwa polskiego na Zachodniej Ukrainie. Dotyczy to głównie wydawnictw pra-

¹ Ukazały się jedynie następujące przyczynki: M. Meglicka, „Czerwony Sztandar”, „Biuletyn Komitetu Obchodu 300-lecia Prasy Polskiej”, 1960 nr 7; M. Meglicka, „Towarzysz”. (Organ KC KZMP), „Biuletyn Komisji Historycznej KC ZMS”, 1960, nr 3, s. 77—78; M. Meglicka, „Czerwony Sztandar” 1919—1939, „Zeszyty Prasoznawcze”, 1961, nr 1/2, s. 45—51; J. Kowalski, *Słowa rewolucyjnej prawdy. (Na marginesie dziejów prasy komunistycznej XX-lecia)*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 1961, nr 1/2, s. 36—44; *Prasa komunistyczna dwudziestolecia międzywojennego*, „Przegląd Biblioteczny”, 1962, nr 1, s. 2—14; M. Meglicka, M. Trzaska, „Sztandar Socjalizmu” — pierwszy organ KPRP, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. I, s. 284—300; M. Meglicka, *Terenowa prasa Komunistycznej Partii Robotniczej Polski w pierwszym okresie jej działalności (XII 1918 — VII 1919)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. VI, z. 2, s. 64—78; M. Meglicka, *Przyczynek do historii prasy komunistów polskich. (W 50 rocznicę powstania KPP)*, „Zeszyty prasoznawcze”, 1968, nr 4, s. 5—18.

² M. Krych, *Polska prasa rewolucyjna 1918—1939. Katalog*, Warszawa 1965, ss. 178, powielane.

sowych Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej (1919—1923) i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (1923—1937).

Prezentowana obecnie monografia jest niewątpliwie pierwszą, wszechstronną rozprawą naukową, traktującą o prasie KPRP z okresu pierwszych pięciu lat działalności tej partii. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, wykazu źródeł i literatury, alfabetycznego wykazu czasopism KPRP, zawierającego ok. 170 tytułów, oraz indeksu nazwisk. Szkoda, że pominięte zostały: indeks miejscowości i indeks organizacji i partii politycznych oraz indeks osobowy redaktorów, co niepomrotnie ułatwiłoby korzystanie z pracy historykom zajmującym się pokrewnymi problemami.

W rozdziale pierwszym rozprawy Autorka zajmuje się całokształtem warunków prawnych i politycznych, w jakich rozwijała działalność wydawnicza Komunistyczna Partia Robotnicza Polski. Omówione w nim zostały przepisy obowiązujące w polskim ustawodawstwie prasowym oraz kierunki polityki prasowej administracji państwowej w odniesieniu do wydawnictw KPRP w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej.

Rozdział następny zaznajamia czytelnika z zakresem funkcjonowania Centralnej Redakcji i Centralnej Techniki KPRP.

Z kolei w rozdziale trzecim, zatytułowanym „Prasa KPRP w okresie względnej legalności, grudzień 1918 — lipiec 1919”, Autorka charakteryzuje poszczególne centralne organy prasowe KPRP: „Sztandar Socjalizmu” (19 XII 1918 — 18 I 1919); „Przełom” (9 — 26 II 1919); „Nowiny Krajowe i Zagraniczne” (15 V — 24 VI 1919); „Towarzysz” (30 IV — 15 VII 1919), oraz prasę terenową: „Komunista” — organ OK KPRP Zagłębia Dąbrowskiego (1 I — 23 III 1919); „Prawda Komunistyczna” — organ OK KPRP w Lublinie (2 III — 5 IV 1919); „Komuna” — organ Łódzkiego Okręgowego Komitetu KPRP (1 III — 12 VII 1919).

Czwarty rozdział zawiera analizę funkcji teoretycznej prasy KPRP. Do działu tego zakwalifikowane zostały takie czasopisma, jak: „Nowe Społeczeństwo” (III — VI 1919); „Przegląd Komunistyczny” (V 1921); „Nowy Przegląd” (VII—VIII 1922 — VII 1936).

Następny rozdział omawia informacyjno-instruktażową prasę KPRP, ukazującą się nielegalnie. Do tego typu czasopism Autorka zalicza: „Czerwony Sztandar” (1 X 1919 — V 1938); „Gromadę” (VIII 1918 — 1935); „Głos Komunistyczny” (XII 1921 — 7 III 1925).

I wreszcie w ostatnim rozdziale (szóstym), zatytułowanym „Legalne inspiracje prasowe KPRP oraz jej wydawnictwa w języku mniejszości narodowych”, Autorka porusza zagadnienia związane z pismami kulturalno-oświatowymi w latach 1921—1923 oraz z prasą środowiskową KPRP. W tym ostatnim rozdziale omówione zostały pisma przeznaczone

czone dla kolejarzy, wojska, spółdzielców, prasa obcojęzyczna (białoruska, ukraińska, żydowska) oraz czasopisma Komunistycznej Partii Górnego Śląska.

Rozprawa przygotowana została w oparciu o niezwykle szeroką bazę źródłową, i to zarówno jeśli idzie o archiwalia proveniencji państwowej (zespoły akt Komisariatu Rządu na m. st. Warszawę, Urzędów Wojewódzkich i Komend Wojewódzkich Policji Państwowej, zespoły akt Sądów Okręgowych i adwokata Teodora Duracza, przechowywane w Centralnym Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Archiwum Akt Nowych i Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR), jak również o zasoby dokumentacyjne proveniencji partyjnej. Do szczególnie ważnych archiwaliów KPRP, wykorzystanych przez Autorkę, zaliczamy sprawozdania Centralnej Techniki i sprawozdania terenowych organizacji komunistycznych oraz korespondencję władz centralnych partii. Autorka korzystała również w dość szerokim zakresie ze wspomnień świadków ówczesnych wydarzeń. Oczywiście jednym z podstawowych przekazów źródłowych była sama prasa komunistyczna.

Aczkolwiek przedmiotem rozprawy jest prasa, tym niemniej w wielu wypadkach znakomicie wypełnia ona luki w dotychczasowej wiedzy o mechanizmie funkcjonowania instancji KPRP, nie mówiąc o tym, że jednocześnie ukazuje miejsce i rolę prasy komunistycznej w pierwszych pięciu latach niepodległości. Głównym celem monografii było ukazanie ostatecznych efektów działalności prasowo-wydawniczej KPRP, poprzez opisowe przedstawienie całego jej dorobku czasopiśmienniczego lat 1918—1923. Natomiast jednym z założeń była odpowiedź na pytanie, czy i na ile czasopiśmiennictwo KPRP, będąc kontynuacją tradycji prasy robotniczej nowego typu, spełniało trzy podstawowe funkcje mieszczące się w formule leninowskiej — prasy jako kolektywnego organizatora, agitatora i propagandzisty. Autorka zdołała odpowiedzieć na stawiane przez siebie pytania. A problem był trudny i złożony chociażby dlatego, że prasa KPRP kształtowała się w niełatwym okresie integracji byłych trójzaborowych dzielnic kraju w jeden organizm państwowy. Ograniczając zakres pracy do problematyki prasy, Autorka zmuszona była pominąć tak ważną stronę działalności Centralnej Redakcji i Centralnej Techniki KPRP, jaką było wydawanie broszur czy też dużych ilości druków ulotnych.

Dyskusyjny problem stanowi końcowa cezura chronologiczna, przyjęta przez Autorkę w oparciu o powszechnie stosowaną periodyzację dla polskiego rewolucyjnego ruchu komunistycznego. Sądzić wypada, że dla niniejszej rozprawy szczęśliwszą czurą byłyby data sierpień — wrzesień 1924 roku. Chodzi o to, że właśnie w drugiej połowie 1924 r. przestało ukazywać się legalnie szereg czasopism komunistycznych. Oczy-

wicie były one zamknięte przez władze administracyjne, ale z drugiej strony brakuje jakichkolwiek śladów, aby kierownictwo partyjne czyniło starania o wydawanie następnych pism legalnych. W drugiej połowie 1924 r. władze KPRP wznowiły wydawanie nielegalnych czasopism, przerwane na jesieni 1922 r. Wspomnimy tutaj „Czerwony Sztandar”, który nie ukazywał się od września 1922 do września 1924 r. W tym mniej więcej czasie zaprzestano wydawania „Gromady” i „Głosu Komunistycznego”. We wspomnianym okresie (jesień 1922 do sierpnia 1924 r.) obowiązująca była przede wszystkim koncepcja walki o możliwość legalnej działalności KPRP, m. in. poprzez Związek Proletariatu Miast i Wsi. Tym przede wszystkim należy tłumaczyć dążenie za wszelką cenę do utrzymywania wydawnictw legalnych. Okres ten zakończył się, kiedy to na skutek znanej decyzji Komisji Polskiej V Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej odsunięte zostało dotychczasowe kierownictwo partii polskiej z A. Warskim-Warszawskim na czele. Jednocześnie ze zmianami personalnymi uległy zmianom niektóre założenia taktyczne partii. Zgodnie z tym, co powiedziano wyżej, nie można się zgodzić ze stwierdzeniem, że na skutek dokuczliwych represji wobec KPRP w r. 1924 partia ta zmuszona została do ograniczenia form wydawniczych i powrócenia do starych pism nielegalnych (s. 89).

Dużą zasługą monografii jest odtworzenie wielu szczegółów, nie znanych dotychczas historykom, odnoszących się do składu osobowego instancji wydawniczych i kolportujących prasę, składu kolegów redakcyjnych poszczególnych pism. Podkreślenie zasług w tym względzie jest tym bardziej uzasadnione, gdyż musimy wziąć pod uwagę dużą fluktuację personalną komórek wydawniczych KPRP. Autorce udało się rozszyfrować wiele nie znanych dotychczas pseudonimów działaczy komunistycznych, zajmujących się sprawami wydawniczymi; odtworzyła ona miejsca spotkań i pracy Centralnej Redakcji, adresy składów literatury partyjnej, przeznaczonej do kolportażu. Cenne są również informacje o nakładach poszczególnych czasopism. Interesujące są dane ilościowe kolportowanych czasopism komunistycznych w poszczególnych ośrodkach kraju. Pouczające są także wykresy, przedstawiające liczby tytułów pism KPRP, ukazujących się w okresie: listopad 1918 — grudzień 1919 (s. 194). Szkoda, że Autorka jedynie w odniesieniu do „Sztandaru Socjalizmu” podała wykaz numerów i daty ukazywania się poszczególnych numerów. W niedostatecznej, jak się wydaje, mierze została potraktowana sprawa wznowienia w październiku 1919 r. wydawania „Czerwonego Sztandaru” już jako organu KPRP. Do grudnia 1918 r. pismo to stanowiło organ prasowy SDKPiL, a po I Zjeździe KPRP sprawa centralnego organu wywoływała ożywioną dyskusję i ostatecznie zwyciężyła koncepcja wydania pisma pod nazwą „Sztandar Socjalizmu”.

Do dyskusyjnych problemów zaliczylibyśmy również sprawę potraktowania przez Autorkę wydawnictw komunistycznych o profilu zawodowym. Wydaje się, iż argumenty przedstawione przez autorkę w tej mierze są nieprzekonywające, tym bardziej że wśród prasy środowiskowej wymienia się m. in. pisma KPRP dla kolejarzy. Zgodzić się jednak wypada, iż zagadnienie komunistycznej prasy zawodowej jest niezwykle skomplikowane.

Dyskusyjne wydaje się potraktowanie w oddzielnym rozdziale prasy KPRP ukazującej się legalnie do lipca 1919 r. i kontynuowanie wykładu o komunistycznej prasie legalnej z lat 1921—1923 dopiero w końcowej części rozprawy. Sądzić wypada, iż połączenie prasy legalnej w jednym rozdziale umożliwiłoby pełniejsze ukazanie całej specyfiki poszczególnych okresów i całej złożoności problemu.

Do zagadnień dyskusyjnych zaliczyłbym również sprawę korespondencji terenowych, dotyczących czasopism komunistycznych. Sądzę, że należałoby się zastanowić, czy mamy tutaj do czynienia w potocznym znaczeniu z instytucją korespondentów terenowych, czy też tego rodzaju materiały przekazywali wyjeżdżający w teren funkcjonariusze partyjni. Jednym z ciekawszych fragmentów rozprawy jest analiza zawartości „Nowego Przeglądu”; zbędne jednak wydaje się wykroczenie poza ramy chronologiczne nakreślone w tytule pracy. Niekonsekwencja ta dotyczy i innych czasopism, w tym m. in. „Dźwigni”, „Miesięcznika Literackiego” i „Czerwonego Sztandaru”. Można by wymienić i inne drobniejsze usterki, takie jak zbędnie rozbudowane informacje o przebiegu zjazdów KPRP, pomyłka przy oznaczaniu daty II Zjazdu KPRP; wszystko to nie może absolutnie przesłonić niezaprzeczalnych walorów rozprawy. Nie mogą podważyć również w żaden sposób wartości monografii wysunięte przez recenzenta problemy dyskusyjne.

Gereon Iwański

JERZY NOWAKOWSKI

KOMISJA PAMIĘTNIKARSKA ZESPOŁU STARSZYCH DZIENNIKARZY PRZY SDP

W maju 1958 r. powstała przy Stowarzyszeniu Dziennikarzy Polskich autonomiczna sekcja pod nazwą Zespół Starszych Dziennikarzy przy Stowarzyszeniu Dziennikarzy Polskich. Punkt 3 programu działalności Zespołu głosił: zadaniem Zespołu jest „gromadzić, opracowywać i oma-